

Textes pour le 15

I) Horace *Odes* I, 32

Le poète Horace évoque Alcée qui le premier s'accompagna de la lyre , ou « barbiton »

(Alcée , le citoyen de Lesbos ...)

**Liberum et Musæ Veneremque et illi
semper hærentem puerum canebat
et Lycum nigris oculis nigroque
crine decorum.**

**O decus Phœbi et dapibus supremi
grata testudo Iouis, o laborum
dulce lenimen, mihi cumque salve
rite uocanti !**

II) Hymne homérique à Hermès

V 39 - 55 46

ὄΩς ἀρ' ἔφη , καὶ χερσὶν ἀμ' ἀμφοτέρησιν αἰείρας
ἀψ εἴσω κίε δῶμα φέρων ἐρατεινὸν ἀθυρμα .
ὄ' Ἐνθ ἀναπηλήσας γλυφάνω πολοῖο σιδηροῦ
Αἴων ἐξετόρησεν ὄρεσκῶιο χελώνης .
ὄΩς δ' ὄποτ' ὠκυνοῖμα διὰ στερνοιο περήση
ὄΑνέρος , ὄν τε θαμιναι ἐπιστρωφῶσι μερίμναι ,
Ἦ ὄτε δινηθῶσιν ἀπ' ὄφθαλμῶν ἀμαρυγαί ,
ὄΩς ἀμ' ἔπος τε καὶ ἔργον ἐμηδετο κυδιμος Ἐρμῆς .

Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεύξε φέρων ἐρατεινὸν ἀθυρμα ,
Πλήκτρῳ ἐπειρητίζε κατὰ μέρος · ἠ' δ' ὄπο χειρὸς
Σμερδαλέον κονάβησε · θεὸς δ' ὄπο καλὸν αἰδεῖν
ὄΕξ αὐτοσχεδῆς πειρώμενος

V 475 – 479

**Ἄλλ' ἐπεὶ οὖν τοι θυμὸς ἐπιθύει κιθαρίζειν ,
Μέλπεο καὶ κιθαρίζε καὶ ἀγαλίας ἀλέγυνε ,
Δέγμενος ἐξ ἐμεθεν · σύδ' ἐμοί, φίλε , κυδὸς ὄπαζε .
Εὐμόλπει μετὰ χερσὶν ἔχων λιγύφωνον ἐταίρην
Καλὰ καὶ εὖ κατὰ κόσμον ἐπισταμένην ἀγορεύειν .**

V 499

...Κίθαριν δὲ λαβὼν ἐπ' ἀριστερὰ χειρὸς
Λητοῦς ἀγλαὸς υἱὸς , ἀναξ ἐκάεργος Ἄπολλων ,
Πλήκτρῳ ἐπειρητίζε κατὰ μέλος · ἠ' δ' ὄπο νέρθεν

Ἡμερόεν κονάβησε , θεὸς δ' ὑπὸ καλὸν αἷισεν .

III) Ovide *Fastes* , Livre 6 , 697 – 710

Prima, terebrato per rara foramina buxo,
ut daret, effeci, tibia longa sonos.

Uox placuit ;

faciem liquidis referentibus undis
[6,700] uidi uirgineas intumuisse genas.

"Ars mihi non tanti est; ualeas, mea tibia" dixi.

Excipit abiectam caespite ripa suo.

Inuentam satyrus primum miratur, et usum
nescit, et inflatam sentit habere sonum;

[6,705] et modo dimittit digitis, modo concipit auras
iamque inter nymphas arte superbus erat:
prouocat et Phoebum.

TEXTES ANNEXES

Hygin **Marsyas *Fabula* 165**

Minerua tibus dicitur prima ex osse ceruino fecisse et ad epulum deorum cantatum uenisse. Iuno et Venus cum eam irriderent, quod et caesia erat et buccas inflaret, foeda uisa et in cantu irrisa in Idam siluam ad fontem uenit, ibique cantans in aqua se adspexit et uidit se merito irrisam; unde tibus abiecit et imprecata est ut quisquis eas sustulisset, graui afficeretur supplicio. quas Marsyas Oeagri filius pastor unus e satyris inuenit, quibus assidue commelando sonum suauiore in dies faciebat, adeo ut Apollinem ad citharae cantum in certamen prouocaret. quo ut Apollo uenit, Musas iudices sumpserunt, et cum iam Marsyas inde uictor discederet, Apollo citharam uersabat idem-que sonus erat; quod Marsya tibus facere non potuit. itaque Apollo uictum Marsyan ad arborem religatum Scythae tradidit, qui eum membratim cute separauit; reliquum corpus discipulo Olympo sepulturae tradidit, e cuius sanguine flumen Marsya est appellatum.

Plutarque ***Alcibiade***, II, 5,6

τὸ δ' αὐλεῖν ἔφευγεν ὡς ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον· πλήκτρον μὲν γὰρ καὶ λύρας χρῆσιν οὐδὲν οὔτε σχήματος οὔτε μορφῆς ἐλευθέρῳ πρεπούσης διαφθείρειν, αὐλοὺς δὲ φυσῶντος ἀνθρώπου στόματι καὶ τοὺς συνήθεις ἄν πάνυ

μόλις διαγνῶναι τὸ πρόσωπον. (6) Ἔτι δὲ τὴν μὲν λύραν τῷ χρωμένῳ συμφθέγγεσθαι καὶ συνάδειν, τὸν δ' αὐλὸν ἐπιστομίζειν καὶ ἀποφράττειν ἕκαστον, τὴν τε φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἀφαιρούμενον. « Αὐλείτωσαν οὖν » ἔφη « Θηβαίων παῖδες· διαλέγεσθαι γὰρ οὐκ ἴσασιν· ἡμῖν δὲ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ πατέρες λέγουσιν, ἀρχηγέτις Ἀθηναῖα καὶ πατρῶος Ἀπόλλων ἐστίν, ὧν ἡ μὲν ἔρριψε τὸν αὐλόν, ὃ δὲ καὶ τὸν αὐλητὴν ἐξέδειρε. »

IV) Ovide *Métamorphoses* : chant XI v 155 – 171

v 155

Pan ibi dum teneris iactat sua sibila nymphis

et leue cerata modulatur harundine carmen

ausus Apollineos prae se contemnere cantus,

iudice sub Tmolo certamen uenit ad impar.

Monte suo senior iudex consedit et aures

liberat arboribus ; quercu coma caerulea tantum

cingitur, et pendent circum caua tempora glandes.

Isque deum pecoris spectans : « In iudice » dixit

« nulla mora est ». Calamis agrestibus insonat ille

barbaricoque Midan (aderat nam forte canenti)

carmine delenit ; post hunc sacer ora retorsit

Tmolus ad os Phoebi ; uultum sua silua secuta est.

Ille caput flauum lauro Parnaside uinctus

uerrit humum Tyrio saturata murice palla ;

instrictamque fidem gemmis et dentibus Indis

sustinet a laeua ; tenuit manus altera plectrum ;

artificis status ipse fuit. Tum stamina docto

pollice sollicitat, quorum dulcedine captus

Pana iubet Tmolus citharae submittere cannas.

**[11,1] Carmine dum tali siluas animosque ferarum
Threicius uates et saxa sequentia ducit,
ecce nurus Ciconum tectae lymphata ferinis
pectora uelleribus tumuli de uertice cernunt
5 Orphea percussis sociantem carmina neruis.
...**

**11,40] inrita dicentem nec quicquam uoce mouentem
sacrilegae perimunt, perque os, pro Iuppiter! illud
auditum saxis intellectumque ferarum
sensibus in uentos anima exhalata recessit.
Te maestae uolucres, Orpheu, te turba ferarum,
45 te rigidi silices, te carmina saepe secutae
fleuerunt siluae, positis te frondibus arbor
tonsa comas luxit; lacrimis quoque flumina dicunt
increuisse suis, obstrusaque carbasa pullo
naides et dryades passosque habuere capillos.**

[11,50] membra iacent diuersa locis, caput, Hebre, lyramque
excipis: et (mirum!) medio dum labitur amne,
flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
murmurat exanimis, respondent flebile ripae.
iamque mare inuectae flumen populare relinquunt
55 et Methymnaeae potiuntur litore Lesbi:

VI) **Homère** *Odyssée chant XII Les Sirènes*

V 165 – 193

ἢ κεν ἀλευάμενοι θάνατον καὶ κῆρα φύγοιμεν.
Σειρήνων μὲν πρῶτον ἀνώγει θεσπεσιῶν
φθόγγον ἀλεύασθαι καὶ λειμῶν' ἀνθεμόεντα.
Οἶον ἔμ' ἠνώγει ὅπ' ἀκούεμεν· ἀλλὰ με δεσμῶ 160
δήσατ' ἐν ἀργαλέω, ὄφρ' ἔμπεδον αὐτόθι μίμνω,
ὀρθὸν ἐν ἰστοπέδῃ, ἐκ δ' αὐτοῦ πείρατ' ἀνήφθω.
Εἰ δέ κε λίσσωμαι ὑμέας λῦσαί τε κελεύω,
ὑμεῖς δὲ πλεόνεσσι τότε ἐν δεσμοῖσι πιέζειν. »

Ἥ τοι ἐγὼ τὰ ἕκαστα λέγων ἐτάροισι πίφασκον· 165
τόφρα δὲ καρπαλίμως ἐξίκετο νηῦς ἐυεργῆς
νησον Σειρήνοιν· ἔπειγε γὰρ οὖρος ἀπήμων.
Αὐτίκ' ἔπειτ' ἄνεμος μὲν ἐπαύσατο ἠδὲ γαλήνη
ἔπλετο νηνεμῖη, κοίμησε δὲ κύματα δαίμων.
Ἀνστάντες δ' ἔταροι νεὸς ἰστία μηρύσαντο 170
καὶ τὰ μὲν ἐν νηὶ γλαφυρῇ θέσαν, οἱ δ' ἐπ' ἔρετμὰ
ἐζόμενοι λεύκαινον ὕδωρ ξεστῆς ἐλάτησιν.
Αὐτὰρ ἐγὼ κηροῖο μέγαν τροχὸν ὄξει χαλκῶ
τυτθὰ διατμήξας χερσὶ στιβαρῆσι πιέζον·
αἶψα δ' ἰαίνετο κηρός, ἐπεὶ κέλετο μεγάλη ἴς 175
Ἥελίου τ' αὐγῇ Ὑπεριονίδαο ἀνακτος·

ἐξείης δ' ἐτάροισιν ἐπ' οὔατα πᾶσιν ἄλειψα.

**Οἱ δ' ἐν νηί μ' ἔδησαν ὁμοῦ χεῖράς τε πόδας τε
ὀρθὸν ἐν ἰστοπέδῃ, ἐκ δ' αὐτοῦ πείρατ' ἀνήπτον·
αὐτοὶ δ' ἐζόμενοι πολίην ἄλα τύπτον ἐρετμοῖς. 180
Ἄλλ' ὅτε τόσσον ἀπήμεν ὅσον τε γέγωνε βοήσας,
ρίμφα διώκοντες, τὰς δ' οὐ λάθεν ὠκύαλος νηῦς
ἐγγύθεν ὀρνυμένη, λιγυρὴν δ' ἔντυνον ἀοιδήν·**

**« Δεῦρ' ἄγ' ἰών, πολύαιν' Ὀδυσσεῦ, μέγα κῦδος Ἀχαιῶν, [184](#)
νηῖα κατάστησον, ἵνα νωιτέρην ὅπ' ἀκούσης. 185**

**Οὐ γάρ πώ τις τῆδε παρήλασε νηὶ μελαίνῃ,
πρὶν γ' ἡμέων μελίγηρυν ἀπὸ στομάτων ὅπ' ἀκούσαι,
ἀλλ' ὃ γε τερψάμενος νεῖται καὶ πλείονα εἰδώς.**

**Ἴδμεν γάρ τοι πάνθ' ὅσ' ἐνὶ Τροίῃ εὐρείῃ
Ἀργεῖοι Τρῳῆς τε θεῶν ἰότητι μόγησαν, 190**

ἴδμεν δ', ὅσσα γένηται ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ. »

**Ἦς φάσαν ἰεῖσαι ὅπα κάλλιμον· αὐτὰρ ἐμὸν κῆρ [192](#)
ἤθελ' ἀκουέμεναι, λῦσαί τ' ἐκέλευον ἐταίρους
ὄφρῦσι νευστάζων· οἱ δὲ προπεσόντες ἔρεσσαν.**

**VII) Homère Odyssee Chant XII v 53 – 110
Les recommandations de Circé à propos de Scylla**

**Εἰ δέ κε λίσσῃαι ἐτάρους λῦσαί τε κελεύῃς,
οἱ δέ σ' ἔτι πλεόνεσσι τότε ἐν δεσμοῖσι
διδέντων.**

**Αὐτὰρ ἐπὴν δὴ τάς γε παρέξ ἐλάσωσιν ἐταῖροι,
55**

**ἔνθα τοι οὐκέτ' ἔπειτα διηνεκέως ἀγορεύσω,
ὅπποτέρῃ δὴ τοι ὁδὸς ἔσσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
θυμῶ βουλευέειν· ἐρέω δέ τοι ἀμφοτέρωθεν.**

**Ἔνθεν μὲν γὰρ πέτραι ἐπηρεφές, προτὶ δ'
αὐτὰς**

**κύμα μέγα ῥοχθεῖ κυανώπιδος Ἀμφιτρίτης· 60
Πλαγκτὰς δὴ τοι τάς γε θεοὶ μάκαρες
καλέουσι.**

**Τῇ μὲν τ' οὐδὲ ποτητὰ παρέρχεται οὐδὲ πέλειαι
τρήρωνες, ταί τ' ἀμβροσίην Διὶ πατρὶ
φέρουσιν,**

**ἀλλὰ τε καὶ τῶν αἰὲν ἀφαιρεῖται λίς πέτρη·
ἀλλ' ἄλλην ἐνίησι πατὴρ ἐναρίθμιον εἶναι. 65**

**Τῇ δ' οὐ πώ τις νηὺς φύγεν ἀνδρῶν, ἢ τις
ἴκηται,**

**ἀλλὰ θ' ὁμοῦ πίνακας τε νεῶν καὶ σώματα
φωτῶν**

**κύμαθ' ἀλὸς φορέουσι πυρός τ' ὀλοοῖο
θύελλαι.**

**Οἷη δὴ κείνη γε παρέπλω ποντοπόρος νηῦς,
Ἀργῶ πᾶσι μέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα. 70
Καὶ νύ κε τὴν ἔνθ' ὤκα βάλεν μεγάλας ποτὶ
πέτρας,
ἀλλ' Ἥρη παρέπεμψεν, ἐπεὶ φίλος ἦεν
Ἰήσων.»**

**Οἱ δὲ δὺω σκόπελοι ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν
ἰκάνει [73](#)**

**ὄξειη κορυφῆ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκε
κυανή· τὸ μὲν οὐ ποτ' ἔρωεῖ, οὐδέ ποτ' αἶθρη
75**

**κείνου ἔχει κορυφὴν οὔτ' ἐν θέρει οὔτ' ἐν
ὀπώρη.**

**Οὐδέ κεν ἀμβαίη βροτὸς ἀνὴρ οὐδ' ἐπιβαίη,
οὐδ' εἴ οἱ χεῖρές τε ἐείκοσι καὶ πόδες εἶεν·
πέτρη γὰρ λίς ἐστι, περιξεστῆ ἔικυῖα.**

**Μέσσω δ' ἐν σκοπέλω ἔστι σπέος ἠεροειδές,
80**

**πρὸς ζόφον εἰς Ἑρεβος τετραμμένον, ἧ περ ἂν
ὕμεις**

νῆα παρὰ γλαφυρὴν ἰθύνετε, φαίδιμ' Ὀδυσσεῦ.

**Οὐδέ κεν ἐκ νηὸς γλαφυρῆς αἰζήσιος ἀνὴρ
τόξω ὀιστεύσας κοῖλον σπέος εἰσαφίκοιτο.**

Ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα. 85

**Τῆς ἧ τοι φωνὴ μὲν ὄση σκύλακος νεογιλῆς
γίγνεται, αὐτὴ δ' αὔτε πέλωρ κακόν· οὐδέ κέ
τίς μιν**

γηθήσειεν ἰδὼν, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.

**Τῆς ἧ τοι πόδες εἰσὶ δωδέκα πάντες ἄωροι,
ἕξ δέ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἐκάστη 90
σμερδαλέη κεφαλῆ, ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες
πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλείοι μέλανος θανάτοιο.**

**Μέσση μὲν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν,
ἔξω δ' ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου,**

**αὐτοῦ δ' ἰχθυάα, σκόπελον περιμαιώωσα, 95
δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴ ποθι μείζον ἔλησι
κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη.
Τῆ δ' οὐ πώ ποτε ναῦται ἀκήριοι εὐχετόωνται
παρφυγέειν σὺν νηί· φέρει δέ τε κρατὶ ἐκάστω
φῶτ' ἐξαρπάξασα νεὸς κυανοπρώροιο. 100**

**» Τὸν δ' ἕτερον σκόπελον χθαμαλώτερον ὄψει, Ὀδυσσεῦ. [101](#)
Πλησίον ἀλλήλων· καὶ κεν διοῖστέυσαιας.**

**Τῷ δ' ἐν ἐρινεὸς ἔστι μέγας, φύλλοισι τεθηλώς·
τῷ δ' ὑπὸ δῖα Χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ.**

**Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἡματι, τρὶς δ' ἀναρροιβδεῖ 105
δεινόν· μὴ σύ γε κεῖθι τύχοις, ὅτε ῥοιβδήσειεν·
οὐ γάρ κεν ῥύσαιτό σ' ὑπέκ κακοῦ οὐδ' ἐνοσίχθων.
Ἄλλὰ μάλα Σκύλλης σκοπέλω πεπλημένος ὤκα
νηῖα παρέξ ἐλάαν, ἐπεὶ ἦ πολὺ φέρτερόν ἐστιν
ἐξ ἐτάρους ἐν νηὶ ποθήμεναι ἢ ἅμα πάντας. » 110**

» Ὡς ἔφατ', αὐτὰρ ἐγὼ μιν προσέειπον· [111](#)

**« Εἰ δ' ἄγε δὴ μοι τοῦτο, θεά, νημερτὲς ἐνίσπες,
εἴ πως τὴν ὅλοην μὲν ὑπεκπροφύγοιμι
Χάρυβδιν,
τὴν δέ κ' ἀμυναίμην, ὅτε μοι σίνοιτό γ'
ἐταίρους. »**

**VIII) Homère *Odyssée*
Charybde Chant XII fin (415 – 450)**

Ζεὺς δ' ἄμυδις βρόντησε καὶ ἔμβαλε νηὶ κεραυνόν· 415
ἢ δ' ἐλελίχθη πᾶσα Διὸς πληγεῖσα κεραυνῶ,
ἐν δὲ θεοῖου πλήτο, πέσον δ' ἐκ νηὸς ἑταῖροι.
Οἱ δὲ κορώνησιν ἴκελοι περὶ νῆα μέλαιναν
κύμασιν ἐμφορέοντο, θεὸς δ' ἀποαίνυτο νόστον. Αὐτὰρ ἐγὼ
διὰ νηὸς ἐφοίτων, ὄφρ' ἀπὸ τοίχους [420](#)
λύσει κλύδων τρόπιος, τὴν δὲ ψιλὴν φέρε κῦμα,
ἐκ δὲ οἱ ἰστόν ἄραξε ποτὶ τρόπιν. Αὐτὰρ ἐπ' αὐτῶ
ἐπίτονος βέβλητο, βοὸς ῥινοῖο τετευχῶς·
τῶ ρ' ἄμφω συνέεργον, ὁμοῦ τρόπιν ἠδὲ καὶ ἰστόν,
ἐζόμενος δ' ἐπὶ τοῖς φερόμην ὀλοοῖς ἀνέμοισιν. 425
Ἐνθ' ἦ τοι Ζέφυρος μὲν ἐπαύσατο λαίλαπι θύων, [426](#)
ἦλθε δ' ἐπὶ Νότος ὤκα, φέρων ἐμῶ ἄλγεα θυμῶ,
ὄφρ' ἔτι τὴν ὀλοὴν ἀναμετρήσαιμι Χάρυβδιν.
Παννύχιος φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ ἀνιόντι
ἦλθον ἐπὶ Σκύλλης σκόπελον δεινὴν τε Χάρυβδιν. 430
Ἡ μὲν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἀλμυρὸν ὕδωρ·
αὐτὰρ ἐγὼ ποτὶ μακρὸν ἐρινεὸν ὑψόσ' ἀερθεῖς,
τῶ προσφύς ἐχόμεν ὡς νυκτερίς. Οὐδέ πη εἶχον
οὔτε στηρίξαι ποσὶν ἔμπεδον οὔτ' ἐπιβῆναι·
ρίζαι γὰρ ἐκάς εἶχον, ἀπήωροι δ' ἔσαν ὄζοι, 435
μακροὶ τε μεγάλοι τε, κατεσκίαον δὲ Χάρυβδιν.

**Νωλεμέως δ' ἐχόμεν, ὄφρ' ἐξεμέσειεν ὀπίσσω
ἰστὸν καὶ τρόπιν αὐτίς· ἐελδομένω δέ μοι ἦλθον
ὄψ'· ἦμος δ' ἐπὶ δόρπον ἀνήρ ἀγορήθεν ἀνέστη
κρίνων νείκεα πολλὰ δικαζομένων αἰζηῶν, 440
τῆμος δὴ τά γε δοῦρα Χαρύβδιος ἐξεφάνθη.
Ἴηκα δ' ἐγὼ καθύπερθε πόδας καὶ χεῖρε φέρεσθαι,
μέσσω δ' ἐνδούπησα παρὲς περιμήκεα δοῦρα,
ἐζόμενος δ' ἐπὶ τοῖσι διήρεσα χερσὶν ἐμῆσι.
Σκύλλην δ' οὐκέτ' ἔασε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε 445
εἰσιδέειν· οὐ γάρ κεν ὑπέκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον.**